

VILNIAUS SENIENŲ MUZIEJAUS VERTYBIŲ SUSIGRAŽINIMO IŠ RUSIJOS PROBLEMAS

NASTAZIJA KERŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius, Lietuva

Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės ir
informacijos mokslų institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: nastazija.kersyte@kf.vu.lt

Straipsnyje analizuojamos apie 10 000 vertybių, 1855–1865 m. buvusių Vilniaus senienų muziejuje ir 1868 m. (tikėtina, ir 1914 m.) carinės Rusijos išvežtų į Rumiancevo muziejų Maskvoje. Tiriant ir vertinant šių vertybių atgavimo pastangas nuo XX a. pradžios iki šių dienų, aptariamos aplinkybės ir pateikiami argumentai, kodėl iš tų vertybių šiandien Lietuvoje yra tik 286. Iš jų 1956, 1966, 1968 metais Lietuvai grąžinta 285 vertybės ir 1928 m. Lenkijai – viena. Šioji 1931 m. sugrąžinta į Vilnių. Straipsnyje keliamos šios pagrindinės problemos: nepakankamas teisinis Lietuvos kultūros turtų restitucijos iš Rusijos pagrindimas, blogai organizuotos Lietuvos derybos su Rusija dėl kultūros vertybių susigrąžinimo, Rusijos nenoras šias vertybes atiduoti.

Reikšminiai žodžiai: muziejus, muziejinės vertybės, vertybių paveldėjimas, vertybių išvežimas, vertybių susigrąžinimo problemos.

ĮVADAS

Straipsnyje siekiama nagrinėti ir vertinti nuo XX a. pr. iki šių dienų dedamas pastangas susigrąžinti į Lietuvą Vilniaus senienų muziejaus (1855–1865) vertybes, išvežtas carinės Rusijos valdžios 1868 m., tikėtina, ir 1914 m. kartu su Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos (1867–1915) vertybėmis, į Rumiancevo muziejų Maskvoje. Stengiamasi, nužymėti Vilniaus senienų muziejaus vertybių likimo gaires.

Vos kelios publikacijos buvo skirtos Lietuvos kultūros turtų restitucijos organizavimui iki 1940 m. ir 1990 m., jos tik siaurai aptarė siekius sugrąžinti į Lietuvą Vilniaus senienų muziejaus vertybes iš Rusijos. Tyrinėtojai dar nesvarstė Lietuvos kultūros turtų, tarp jų ir Vilniaus senienų muziejaus vertybių, restitucijos po 1990 m. organizavimo problemų.

Susigrąžinimo iki 1940 m. iš Rusijos Vilniaus senienų muziejaus vertybių pro-

blemas pirmasis aptarė Paulius Galaunė (1890–1988) [3]. Galima teigti, kad kiti tyrėjai kartojo P. Galaunės išvardytus argumentus ir motyvus, kodėl Rusija negražino Lietuvai Vilniaus senienų muziejaus vertybių bei kitų Lietuvos kultūros turtų, nors kai kuriuos ir sureikšmino. Zigmantas Kiaupa, aptardamas Lietuvos kultūros turtų „keliones“ iki 1990 m.: jų pakliuvimą į kitas šalis bei susigrąžinimo į Lietuvą pastangas, ypač iš Rusijos iki 1940 m., pabrėžė Vilniaus senienų muziejaus vertybių, Vilniaus universiteto turtų, Lietuvos Metrikos negrąžinimo Lietuvai pretekstą: istorinę situaciją, Lenkijos įvykdytą Vilniaus ir jo krašto okupaciją [13, 1–141]. Raimundas Klimavičius, gvildendamas Lietuvos kultūros vertybių repatriacijos problemą ir jos sprendimus 1918–1940 m., išskyrė Vilniaus senienų muziejaus, kaip ir kitų Lietuvos kultūros vertybių, repatriacijos teisės nesklaidumus [15, 1–139].

Lenkijos kultūros turtų restitucijos tyrinėtojas Dariuszas Matelskis, užsimindamas apie Lietuvos ir Rusijos derybas dėl Lietuvos kultūros turtų atgavimo remiantis 1920 m. Lietuvos ir Rusijos taikos sutartimi, minėjo siaurus Lietuvos interesus: susigrąžinti tik per Pirmąjį pasaulinį karą išvežtus į Rusiją kultūros turtus. Remdamasis istoriko Kazio Misiaus publikacija [24], jis nurodė klaidingą išvežtų į Maskvos Rumiancevo muziejų Vilniaus senienų muziejaus vertybių kiekį, t. y. 242 eksponatus [23].

Tyrinėtojai mažai gvildeno Vilniaus senienų muziejaus vertybių, išvežtų į Rusiją, paliktų Vilniuje bei išlikusių iki šiol, kiekio ir pobūdžio identifikavimo problemą.

Tam buvo skirta tik porą reikšmingesnių mokslinių tyrinėjimų. 2007 m. Natalija Mizerniuk-Rotkiewicz daktaro disertacijoje, kurią apgynė Varšuvoje, Kardinolo Stefano Wyszyńskiego universiteto Meno istorijos institute, bandė pateikti Vilniaus senienų muziejaus meno rinkinių pobūdžio, kiekio rekonstrukciją, taip pat identifikuoti dalį išvežtų Vilniaus senienų muziejaus meno vertybių, kurių dabar yra valstybiniuose Istorijos bei A. S. Puškino vaizduojamosios dailės muziejuose Maskvoje [25, 1–238, 1–102]. 2006 m. Lietuvos nacionalinio muziejaus Numizmatikos skyriaus vedėja Dalia Grimalauskaitė plačiai aptarė Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos numizmatikos rinkinių pobūdį ir likimą [8, 1–41], tačiau nepanaudojo dokumentų apie Vilniaus senienų muziejaus numizmatikos kolekciją iš Rumiancevo muziejaus archyvo.

Taip pat nėra išnagrinėta Vilniaus senienų muziejaus vertybių, išvežtų į Rusiją ir likusių Vilniuje, perdavimo, paveldėjimo, nuosavybės dilema. Vilniaus senienų muziejaus vertybių priklausymas Lietuvai – savime aiškus dalykas P. Galaunei, R. Klimavičiui, Z. Kiaupai. Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė teigia esant teisėtą, istoriškai susiklosčiusį Vilniaus senienų muziejaus vertybių paveldėjimą, nurodydama šiuos paveldėtojus: LTSR Istorijos-etnografijos muziejų (1963–1990 m.) ir Lietuvos nacionalinį muziejų [17]. Tokiai nuomonei pritaria ir šio straipsnio autorė [12]. O Henryka Ilgiewicz monografijoje apie Mokslo bičiulių draugijos (Towarzystwo Pszyjaciół

nauk) veiklą, teigdama, kad Jadvygą ir Jogailą vaizduojančios marmuro skulptūrinės kompozicijos, 1865 m. išvežtos iš Vilniaus senienų muziejaus į Peterburgo Ermitažą, gražinimas Lenkijai 1928 m., paremtas Lenkijos ir Rusijos 1921 m. kovo 18 d. pasirašyto Rygos traktato XI punktu, prisideda prie Lenkijos turtų restitucijos organizatorių bei tyrinėtojų nuostatų, kad Vilniaus senienų muziejaus, LDK vertybių paveldėjimo teisės priklauso Lenkijai [9].

Straipsnyje, analitiškai nagrinėjant Vilniaus senienų muziejaus vertybių susigrąžinimo iš Rusijos pastangas nuo XX a. pradžios iki šių dienų, pasitelkiama ne tik istoriografijos, bet ir neskelbtų dokumentų informacija (Rumiancevo muziejaus fondo Valstybinės Rusijos bibliotekos archyve Maskvoje, Vilniaus švietimo apygardos valdybos bei Mokslo bičiulių draugijos fondų Lietuvos valstybės istorijos archyve, P. Galaunės fondo Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraštyne bei Lietuvos nacionalinio muziejaus, Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyriaus). Šių pastangų vertinimas gali būti naudingas formuojant perspektyvesnę šių vertybių restituciją.

VILNIAUS SENIENŲ MUZIEJAUS VERTYBIŲ LIKIMAS

Vilniaus senienų muziejaus vertybių likimas – perdavimas, paveldėjimas, išvežimas, atgavimas, išlikimas – iliustruojamas grafiškai (žr. 1 lentelę), pateikiama glausta jo pagrindinių atvejų aptartis. Tai akivaizdžiai rodo, kad esama Vilniaus senienų muziejaus

vertybių kiekio, pobūdžio identifikavimo bei likimo kelių tikslinimo problemų.

Trumpai primenami carinės Rusijos valdžios motyvai (analizuoti šio straipsnio autorės, kitų tyrėjų) uždaryti Vilniaus senienų muziejų ir Vilniaus laikinąją archeologijos komisiją, išvežti daug meno, istorijos, numizmatikos vertybių į Maskvos Rumiancevo muziejų.

Numalšinus 1863 m. sukilimą, carinė Rusijos valdžia kritiškai vertino Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos, kuriuos įsteigė grafas Eustachijus Tiškevičius (1814–1873) su bendraminčiais, siekdami tyrinėti, objektyviai interpretuoti Lietuvos istoriją, eksponavimo ir archeografinės veiklos paradigmas, grindžiamas E. Tiškevičiaus muziejaus kaip veidrodžio atspindžio bei XIX a. istorinio pozityvizmo teorijomis. Rusijos imperijos Šiaurės Vakarų krašto administracija pirmiausia pašalino Vilniaus senienų muziejaus istorinėje ekspozicijoje dominavusią skulptūrinę grupę, vaizduojančią Jadvygą ir Jogailą. Prie jos kai kurie šio muziejaus lankytojai dėdavo gėlių, o lenkų revoliucionieriai platindavo liaudžiai jos atvaizdus. 1865 m. šis Vilniaus senienų muziejaus eksponatas buvo išvežtas į Peterburgą ir atiduotas Ermitažui.

1865 m. vasario 27 d. vyriausiojo Rusijos imperijos Šiaurės vakarų krašto viršininko Michailo Muravjovo sudaryta speciali komisija (Vilniaus švietimo apygardos globėjas Ivanas Kornilovas, kunigaikštis Michailas Šachovskis-Glebovas-Strešnevas, Vilniaus realinės mokyklos direktorius Piotras Bezsonovas, Šventosios Dvasios soboro šventikas

Antonijus Pčiolko, Vilniaus centrinio archyvo archyvaras Nikita Gorbačevskis bei generolas Arkadijus Stolypinas) tikrino Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos veiklą ir ją nutraukė. Šios komisijos sąmoningai publikuotame dienoraštyje apie neva kenksmingų Rusijos imperijos ideologijai Vilniaus senienų muziejaus eksponatų atranką buvo skelbta, kad muziejaus rinkinių ir istorinės ekspozicijos dvasia buvo tendencingai antirusiška, kad šis muziejus ir Vilniaus laikinoji archeologijos komisija nesirėmė rusų-lietuvių pradmenų teorija, nesuformavo patriotinės didaktinės misijos, kuri skatintų jaunuomenę domėtis bendra Rusijos ir Lietuvos senove [36]. Komisijos narys A. Stolypinas, susipažinęs su daugelio kraštų muziejais, pabrėžė, kad muziejinės vertybės, nors ir yra „praeties liudininkai“, tačiau joms interpretacija suteikia politinės reikšmės. Pasak jo, Vilniaus senienų muziejus galėjo objektyviau atspindėti istoriją, jeigu būtų kartu vaizduojami magnatai, bajorai, pasirinkę skirtingas pozicijas: lenkų dvasios ir protesto prieš Lietuvos su Lenkija uniją [45]. Ši M. Muravjovo sudaryta komisija sugrupavo Vilniaus senienų muziejaus vertybes į keturias grupes, jos nuomone, atspindinčias ryšius su Lenkija ir Rusija bei mokslu. „Lenkų dvasios“ grupei priskyrė tuos „praeties liudininkus“, kurie 1858 m. buvo rodyti Rusijos imperatoriui, kai šis lankėsi Vilniaus senienų muziejuje, ir pristatyti pasauliui Paryžiuje išleistame šio muziejaus reikšmingų eksponatų litografinių atvaizdų albume, kurį sudarė Vilniaus laikinosios ar-

cheologijos komisijos narys Jonas Kazimieras Vilčinskis (1806–1885).

1866 m. vasario 3 d. E. Tiškevičius buvo priverstas aktu perduoti Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos turtą (67 063 vertybes) Vilniaus švietimo apygardai, kuri tą turtą pavedė prižiūrėti jos paskirtam P. Bezsonovui. Šių vertybių dalį sudarė apie 20 000 tomų knygų rinkinys, kiti spaudiniai ir apie 3 506 aktai, privilegijos, rankraščiai, taip pat 27 622 gamtos eksponatai, o likusiąją dalį – istorijos, meno, numizmatikos vertybės [11, 66].

1866 m. Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos bibliotekos bei archyvo vertybės teko tais metais įsteigta valstybinei Vilniaus viešajai bibliotekai, o po metų įkurtas valstybinis Vilniaus muziejus prie Vilniaus viešosios bibliotekos gavo dalį Vilniaus senienų muziejaus vertybių, kurių dauguma buvo gamtos eksponatai.

1868 m. Vilniaus senienų muziejaus didesnioji meno, istorijos vertybių dalis, negu palikta Vilniuje, ir visa numizmatika buvo išvežta į Maskvos Rumiancevo muziejų. N. Mizerniuk-Rotkiewicz teigia, kad 1868 m. Rumiancevo muziejus buvo suinteresuotas gauti ir Vilniaus senienų muziejaus, ir Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos bibliotekos kai kurių knygų bei archyvo dokumentų [25, 45].

1868 m. ir vėliau Rusijoje buvo vengta skelbti tikslus į Rumiancevo muziejų išvežtų ir paliktų Vilniuje senienų muziejaus vertybių skaičius. 1886 m. Rusijos

periodinėje spaudoje skelbtas tendencingas rašinys, menkinantis Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos reikšmę, pateikė tik 256 išvežtų į Rumiancevo muziejų Vilniaus senienų muziejaus vertybių sąrašą [35]. N. Mizerniuk-Rotkiewicz pastebėjo, kad Rumiancevo muziejaus vertybių rankraštinis ir skelbtas inventoriniai katalogai nurodė skirtingus patekusių į jo fondus Vilniaus senienų muziejaus vertybių skaičius [25, 29]. 1906 m. publikuotame Rumiancevo muziejaus Senienų skyriaus vertybių inventoriniame katalogo skyriuje „Vilniaus muziejaus kolekcija“ įtrauktos 649 meno, istorijos vertybės (3 architektūros, skulptūros dalys, 4 vario raižiniai, 18 raižyto stiklo, 6 ant akmens ir lipdiniai, 32 medžio drožiniai, 1 kaulo drožinys, 5 metalo dirbiniai, 10 ginklų, 13 indų, 5 siuvinėti audiniai, 4 vėliavos, 141 metalo antspaudas, 149 antspaudai ant akmens, 36 klišės, 3 herbų dalys, 10 herbų ant akmens plytų, 14 antkapių su užrašais, 1 metalo skarda su herbu, 4 baldai, 30 karalių portretų, 87 asmenų portretai, 40 skulptūrų, bareljefų, biustų, 6 kaukės, 23 smulkūs daiktai) [33]. Šioje kolekcijoje buvo dalis minėtos M. Muravjovo sudarytos komisijos atrinktų „lenkiškos kilmės“ – ketvirtosios grupės vertybių. *Vilniaus muziejaus kolekcijos* vardą davė Rumiancevo muziejaus Senienų skyriaus saugotojas prof. Aleksejus Kirpičnikovas. XIX a. pabaigoje jis pagailėjo nykstančių Rumiancevo muziejuje Vilniaus senienų muziejaus vertybių, kurios 30 metų buvo laikomas netinkamoje eksponatams patalpoje, ir suteikė jų daliai atskirą kampa

[6, 24]. 1921–1922 m. P. Galaunė, būdamas Lietuvos derybų su Rusija komisijos Lietuvos kultūros turtams iš Rusijos atgauti nariu ekspertu, sudarė neįtrauktų į minėtą *Vilniaus muziejaus kolekcijos* aprašą 539 Vilniaus senienų muziejaus vertybių sąrašą: tai 203 įvairūs istoriniai paveiksliai, vaizdai ir pan., 3 vario raižiniai, 92 ikonų graviūros ir kiti bažnytiniai kūriniai, 161 graviūrų lenta, 3 ginklai, 11 indų, 21 siuvinėtas audinys (drabužiai ir jų dalys), 7 herbai, antspaudai, antkapiai, 6 asmenų portretai, 13 biustų, bareljefų, kaukių ir pan., 6 smulkūs daiktai, 13 kryžių, žiedų, masonų ženklų [38].

Vilniaus senienų muziejaus vertybių pateko ne tik į Senienų skyrių, bet ir į Grafikos, gal ir į kitus Rumiancevo muziejaus skyrius, kurių fonduose, inventoriuose jos buvo neiškirtos, neįvardytos kaip Vilniaus senienų muziejaus.

Remiantis P. Galaunės, N. Mizerniuk-Rotkiewicz atliktais išvežtų į Rumiancevo muziejų Vilniaus senienų muziejaus vertybių tyrimais ir 1868 m. Vilniaus švietimo apygardos globėjo Pompėjaus Batiuškovo siųstais Rumiancevo muziejui keturiais išvežtų į jį Vilniaus senienų muziejaus vertybių sąrašais, taip pat kitais Rumiancevo muziejaus archyvo bei Lietuvos nacionalinio muziejaus dokumentais, galima daryti prielaidą, kad į Rumiancevo muziejų tuo laiku pateko apie 10 000 Vilniaus senienų muziejaus meno, istorijos, numizmatikos vertybių [32]. Tą patį monetų ir medalių skaičių (6 029) nurodo keli jų sąrašai [40; 43]. Meno, istorijos vertybių sąrašuose nepateikiamas jų bendras skaičius. Šias vertybes sudėtinga

identifikuoti, tiksliai suskaičiuoti, nes jų aprašai įvairuoja, netikslūs.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos visos numizmatikos bei vertingiausios istorijos, meno vertybės, tarp jų, tikėtina, ir kai kurios Vilniaus senienų muziejaus, buvo išvežtos į Rumiancevo muziejų. 1915 m. liepos 23 d. Rumiancevo muziejaus prižiūrėtojas raštu patikino, kad gavo ir priėmė saugoti atvežtas Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos ir šios bibliotekos vertybes, sudėtas į 23 dėžes ir 36 užsiūtus maišus [39]. Pateikti du sąrašai nenurodo tikslaus jų skaičiaus, o tik pažymima, kad iš minėto muziejaus buvo išvežta numizmatikos kolekcija, Slucko juostų, XVII a. audinių, senų kryžių, ginklų ir kitų istorinių daiktų, rankraščių [37]. 1915 m. Rumiancevo muziejaus ataskaitoje tik nurodoma, kad karas privertė šį muziejų skirti savo patalpų dalį sudėti turtams, atvežtiems iš Vakarų Rusijos [41]. Tarpukario Lietuvos istorikas Vincas Liulevičius teigė, kad išvežta iš Vilniaus muziejaus numizmatikos kolekciją sudarė 5 347 monetos ir 1 333 medaliai. D. Grimalauskaitė perspėja, kad reikia atsargiai vertinti ir kitų tyrinėtojų nurodytus skaičius – 5 300 monetų, 1 333 medaliai bei 38 lobiai. Toks skaičius, pasak jos, atitiko Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos numizmatikos kolekcijos 1899 metų dydį, o iki išvežant ši kolekcija dar buvo papildyta [8, 37].

Į Rumiancevo muziejų patekusių Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos

vertybių likimą 1921–1927 m. lėmė tarybų Rusijos vykdyta šio muziejaus reorganizacija. Vilniaus senienų muziejaus vertybių pateko į A. S. Puškino vaizduojamosios dailės muziejų bei Valstybinį istorijos muziejų ir gal į kitas paveldo saugyklas.

Po Pirmojo pasaulinio karo likę Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos rinkinių likučiai buvo ne kartą kraustyti į kitas vietas ir muziejus, todėl ir vertybių prarasta. 1919 m. pradžioje buvo išvežti į bazilijonų vienuolyną, kur planuota įkurti Istorijos-etnografijos muziejų. Po poros metų muziejaus likučiai buvo pervežti į Stepono Batoro universiteto patalpas. Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos istorijos, archeologijos vertybės teko Stepono Batoro universiteto Archeologijos muziejui. 1963 m. dalis šių vertybių atsidūrė Gedimino kalno papėdėje kurtame LTSR istorijos-etnografijos muziejuje.

1990 m. Lietuvos nacionalinis muziejus paveldėjo iš Istorijos-etnografijos muziejaus apie 1000 Vilniaus senienų muziejaus vertybių. Tai Vilniaus senienų muziejaus 285 vertybės, 1956, 1966, 1968 m. Istorijos-etnografijos muziejaus atgautos iš valstybinių A. S. Puškino vaizduojamosios dailės ir Istorijos muziejų Maskvoje [22], taip pat paliktų carinės Rusijos administracijos Vilniuje Senienų muziejaus bei Vilniaus muziejaus prie viešosios bibliotekos vertybių likučiai juos saugojusiuose muziejuose: Stepono Batoro universiteto Archeologijos muziejuje (1921–1939 m.), LTSR mokslų akademijos Istorijos instituto

Istorijos muziejuje (1941–1952 m.), LTSR mokslų akademijos Istorijos-etnografijos muziejuje (1952–1963 m.), LTSR Istorijos-etnografijos muziejuje (1963–1990), o 1931 m. į Mokslo bičiulių draugijos muziejų pakliuvęs Vilniaus senienų muziejaus eksponatas, minėtoji skulptūrinė Jadvygos ir Jogailos kompozicija, 1941 m. teko LTSR mokslų akademijos bibliotekai. Dabar ši skulptūrinė kompozicija puošia Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos vestibulį.

Pažymėtina, kad tyrėjai beveik negvildeno Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus

laikinosios archeologijos komisijos bibliotekos, rankraštyno ir gamtos eksponatų likimo. Šiandien Vilniaus universiteto Zoologijos, Geologijos muziejai skelbia, kad turi Vilniaus senienų muziejaus bei XIX a. pradžios Vilniaus universiteto gamtos muziejų eksponatų (pavyzdžiui, Vilniaus universiteto Zoologijos muziejuje yra eksponatų iš garsios žymaus ornitologo grafo Konstantino Tyzenhauzo kolekcijos, kurią jo sūnus 1855 m. dovanojo Vilniaus senienų muziejui), tačiau jų identifikacija neatlikta, nes trūksta archyvinių dokumentų, invento-
rinių aprašų [31].

1 lenelė. Pagrindinės Vilniaus senienų muziejaus vertybių likimo gairės

Muziejus, kita institucija	Metai	Vilniaus senienų muziejaus vertybės			
		Buvo	Perimta	Išvežta	Atgauta
Vilniaus senienų muziejus	1866	67 063			
Vilniaus viešoji biblioteka	1866		Apie 23 506		
Vilniaus muziejus prie Vilniaus viešosios bibliotekos	1867		Daugiau kaip 30 000		
Rumiancevo muziejus Maskvoje	1868	Apie 10 000		Apie 10 000	
Vilniaus muziejus prie Vilniaus viešosios bibliotekos	1915	?		?	
Rumiancevo muziejus Maskvoje	1915	?			
Valstybinis istorijos muziejus Maskvoje	1925	?	?		
Valstybinis A. S. Puškino vaizduojamosios dailės muziejus Maskvoje	1925	?	?		
Stepono Batoro universiteto biblioteka	1920	?	?		

Muziejus, kita institucija	Metai	Vilniaus senienų muziejaus vertybės			
		Buvo	Perimta	Išvežta	Atgauta
Stepono Batoro universiteto Archeologijos muziejus	1921	Iki 1000	Iki 1000		
Mokslo bičiulių draugija	1931	1			Skulptūrinė kompozicija Jadvyga ir Jogaila 1928 m. iš Peterburgo Ermitažo išvežta į Varšuvą (institucija nenustatyta) ir 1931 m. iš Varšuvos perduota Mokslo bičiulių draugijai Vilniuje
Stepono Batoro universiteto Gamtos muziejus	1928	?	?		
Vilniaus universiteto biblioteka	1939	?	?		
LTSR mokslų akademijos Istorijos instituto Istorijos muziejus	1941	Iki 1000	Iki 1000		
LTSR mokslų akademijos Istorijos-etnografijos muziejus	1952 1956	Iki 1000 Apie 1000	Iki 1000		124 istorijos, meno vertybės (32 portretai, 68 ginklai, 4 taurės, 20 tekstilės objektų) iš Valstybinio istorijos muziejaus Maskvoje

Muziejus, kita institucija	Metai	Vilniaus senienų muziejaus vertybės			
		Buvo	Perimta	Išvežta	Atgauta
LTSR istorijos-etnografijos muziejus	1963	Apie 1000	Apie 1000		158 grafikos darbai iš Valstybinio A. S. Puškino vaizduojamosios dailės muziejaus Maskvoje 3 istorijos vertybės (1 balnas, 2 taurės) iš Valstybinio istorijos muziejaus Maskvoje
	1966	Apie 1000			
	1968	Apie 1000			
Lietuvos nacionalinis muziejus	1990	Apie 1000	Apie 1000		
LTSR mokslų akademijos biblioteka	1941	1	1		
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka	1990	1	1		
Vilniaus universiteto Zoologijos muziejus	1939	?	?		
Vilniaus universiteto Geologijos muziejus	1939	?	?		

VILNIAUS SENIENŲ MUZIEJAUS VERTYBIŲ SUSIGRAŽINIMO IŠ RUSIJOS RAIDOS BRUOŽAI

Vilniaus senienų muziejus vertybių, išvežtų carinės valdžios į Rumiancevo muziejų Maskvoje 1868 m. ir gal 1914 m. kartu su vertingiausiomis Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos vertybėmis, susigrąžinimo pastangos nuo XX a. pradžios iki šių dienų chronologiškai grupuojamos į penkis

laikotarpius ir, pasirėmus istoriografijos bei neskelbta archyvinių šaltinių informacija, vertinamos įžvelgiant pagrindines Vilniaus senienų muziejus vertybių susigrąžinimo / neatgavimo iš Rusijos problemas.

Carinės Rusijos valdžios metai

1906–1907 m. Vilniaus muziejus prie Vilniaus viešosios bibliotekos mėgino susigrąžinti iš Rumiancevo muziejaus Vilniaus

senienų muziejaus vertybes. 1907 metais žurnalo „Золотое руно“ 11–12 numerio rašinyje buvo motyvuota, kad Vilniaus muziejus prie Vilniaus viešosios bibliotekos, 1867 m. gavęs paliktas Vilniaus senienų muziejaus vertybes, tikisi atgauti ir 1868 m. išvežtąsias į Rumiancevo muziejų [6, 15]. Tokius siekius provokavo tuo laiku susibūrusių lietuvių ir lenkų mokslo draugijų – Mokslo bičiulių draugijos (1907–1940 m.) bei Lietuvių mokslo draugijos (1905–1940 m.) – interesai tyrinėti, skelbti, rodyti muziejiskai Lietuvos istorijos ir paveldo raiškas, faktus, o ypač Mokslo bičiulių draugijos užsibrėžtas tikslas tęsti Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos tradicijas.

Nuo 1904 m. Vilniaus muziejus prie Vilniaus viešosios bibliotekos subtiliau negu anksčiau laviravo tarp istorinės tiesos ir slavofiliškų idėjų, tarp mokslo ir ideologijos. Jo pertvarkytoje ekspozicijoje, perkėlus Muravjovo muziejaus ekspoziciją iš jo patalpų į generalinės gubernatūros patalpas, remiantis archeologijos mokslo principais buvo mėginama parodyti kai kuriuos carinės Rusijos pavergtos Lietuvos ir jos proistorės ženklus. 1907 m. rugpjūčio 6 d. Lietuvių mokslo draugijos visuotinio susirinkimo dalyviai su Jonu Basanavičiumi (1851–1927) lankėsi Vilniaus muziejyje prie Vilniaus viešosios bibliotekos ir ypač domėjosi žalvario kultūros Lietuvoje eksponatais [11, 86].

P. Galaunė, kiti tyrinėtojai neaiškino priežasčių, kodėl Vilniaus muziejui prie Vilniaus viešosios bibliotekos Rumiancevo muziejus negražino Vilniaus senienų muzie-

jaus vertybių. Gal galima svarstyti, kad tuo laiku Vilniuje bijota šių vertybių, vadintų „lenkiškąja senove“, galimų polonistinių recepcijų ir siekta gausinti Rumiancevo muziejaus, formuoto kaip Rusijos imperijos centrinio muziejaus, fondus.

Bolševikų valdymo laikotarpis

1918 m. lapkričio 19 d. Rusijos Socialistinės Federacinės Tarybų Respublikos Liaudies komisarų Tarybos dekretas suteikė Lietuvos reikalų komisariatui įgaliojimus rūpintis visų per Pirmąjį pasaulinį karą iš Lietuvos į Rusiją išvežtų turtų paieškomis ir atgavimu.

1919 m. pirmą pusmetį bolševikų švietimo ir tautinių reikalų liaudies komisariatų valdininkai ir deleguoti specialistai (nuo 1919 m. vasario 25 d. įdarbintas P. Galaunė) svarstė išvežtų kultūros turtų gražinimo Lietuvai klausimus. 1919 m. kovo 10 d. Kazys Giedrys kreipėsi į Rumiancevo muziejų dėl 1915 m. evakuoto Vilniaus muziejaus gražinimo į „jo buvusią vietą“, kadangi „susidarė galimybė“ [34]. Rumiancevo muziejaus vadovybė, kaip teigė P. Galaunė, iš pradžių lyg ir žadėjo atiduoti išvežtas vertybes, tačiau su sąlyga, kad jos bus iškart vežamos į Vilnių, o ne kraustomos į kokį nors butą Maskvoje [4]. Tačiau institucijos, kuriojančios Rusijos archyvų, paveldo apsaugą, Lietuvos reikalų komisariato norus atgauti Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos ir šios bibliotekos bei Muravjovo muziejaus vertybes vertino kaip nepagrįstus: pasak jų, šios vertybės nesusijusios su „lietuvių tautiškumu“, o reikalingos Rumiancevo muziejui kaip turinčios bendrą istorinę reikšmę [42].

Bolševikai per trumpą laiką (1919 m. pradžioje užėmė Vilnių, o tų metų rugpjūtį Lietuvos ir Baltarusijos Tarybų Socialistinė Respublika buvo likviduota) nespėjo ir nepajėgė susiderėti su sovietų Rusija ir sugrąžinti į Vilnių Senienų muziejaus bei Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos vertybių, taip pat iš šių muziejų rinkinių likučių, paliktų caro valdžios Vilniuje, sudaryti valstybinį istorijos-etnografijos muziejų, nors į šiuos procesus buvo įtraukę Lietuvos paveldo globos specialistus P. Galaunę ir J. Basanavičių.

XX a. trečiasis ir ketvirtasis dešimtmečiai

XX a. trečiajame ketvirtajame dešimtmetyje Lietuva ir Lenkija, remdamosi savo teisinėmis pozicijomis, sutartimis su Rusija, sudarė specialias derybų komisijas ir įpareigojo kai kurias valstybines institucijas vykdyti kultūros turtų restitucijos darbus. Lietuva ir Lenkija siekė gauti dalį tų pačių kultūros turtų: Lietuvos Metriką, Vilniaus universiteto, Vilniaus senienų muziejaus bei kitas iš Vilniaus išvežtas vertybes.

Lenkijos kultūros turtų restitucijos iš Rusijos procesas, kuris buvo aktyviausias 1921–1925 ir 1927–1937m., buvo grindžiamas Rygos traktato, pasirašyto Lenkijos Respublikos su Tarybų Rusija 1921 m. kovo 18 d., XI punkto bei 1927 m. lapkričio 16 d. Lenkijos ir TSRS generalinio susitarimo dėl archyvų ir kultūros vertybių, išvežtų iš Lenkijos žemių carinės Rusijos laikais, grąžinimo pozicijomis.

1921 m. Lenkija muziejų vertybėms sugrąžinti sudarė specialią Muziejų komisiją,

kurios nariai buvo patyrę muziejininkai, mokslininkai: Vavelio saugotojas Marianas Morelowskis, muziejų direktoriai: Lvovo – Aleksandras Czołowski, Krokuvos – Feliksas Koperis. M. Morelowskis dar anksčiau, 1916 m., būdamas Lenkų komiteto Senienų globos skyriaus Maskvoje prezidiumo sekretoriumi, su Lenkijos kitų institucijų nariais organizavo Lenkijos kultūros turtų paieškas Rusijoje, Ukrainoje, Gruzijoje, sudarė bibliotekose, archyvuose, Rumiancevo ir kituose muziejuose rastų vertybių aprašus [27].

Nuo 1921 m. Lenkijos vykdytu kultūros turtų restitucijos procesu domėjosi Vilniuje veikusios Lenkijos valstybinės regioninės paveldo institucijos. D. Matelskis, kiti tyrėjai apie jas neužsiminė. Svarbu bent trumpai paminėti šių institucijų iniciatyvas, nes jos papildomai paaiškina Lietuvos ir Lenkijos pastangas atgauti iš Rusijos tas pačias kultūros vertybes.

Nuo 1922 m. Varšuvoje įkurtos Valstybinės centrinės muziejų tarybos (*Centralna Rada Muzealna w Polsce*) vienas iš padalinių – Vilniaus apskrities muziejų taryba (*Wilenska okręgowa rada muzealna*) suskato rūpintis, kad į Vilnių būtų sugrąžinti kultūros turtai, tarp jų ir Vilniaus senienų muziejaus vertybės. M. Morelowskis referavo jos nariams apie iš Vilniaus išvežtų vertybių atgavimo iš Rusijos situaciją. Šios tarybos nariai dalyvavo Valstybinės centrinės muziejų tarybos posėdžiuose Varšuvoje svarstant šiuos klausimus, nes tikėjosi disponuoti tomis vertybėmis [26]. Vilniaus apskrities muziejų taryba ketino jas panaudoti kurdamą Vilniaus rotušėje valstybinį centrinį muziejų, kurio koncepciją

parengė šios tarybos pirmininkas Stepono Batoro universiteto profesorius, dailininkas Ferdynandas Ruszczycas, o architektūrinį planą – tarybos narys, architektas, Stepono Batoro universiteto profesorius Juljuszas Stefanas Kłosas [16]. Tačiau šio muziejaus nepajėgta įkurti, nes buvo sudėtinga ne tik sukaupti eksponatų, bet ir gauti apie 500 000 zlotų jam įrengti Vilniaus rotušės pastate.

Kaip jau buvo minėta, 1928 m. Rusija atidavė Lenkijai tik vieną Vilniaus senienų muziejaus eksponatą (skulptūrinę grupę, vaizduojančią karališkąją Jadvygos ir Jogailos šeimą). Tai, kad 1931 m. Lenkijos Valstybinių meno rinkinių direkcija šį eksponatą perdavė iš Varšuvos į Vilnių Mokslo bičiulių draugijai, liudija manipuliavimą Vilniaus senienų muziejaus paveldėjimo teise. Nors Mokslo bičiulių draugija deklaravo, kad tęsia Vilniaus senienų muziejaus ir Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos tradicijas, tačiau Vilniaus senienų muziejaus vertybių likučius buvo priglaudęs Stepono Batoro universiteto Archeologijos muziejus. Matyt, šis eksponatas geriau tiko tuo laiku ideologizuotai pertvarkytai Mokslo bičiulių draugijos muziejaus ekspozicijai, kurios meninę pertvarką konsultavo F. Ruszczycas.

R. Klimavičius plačiau negu kiti tyrinėtojai nagrinėjo Lietuvos kultūros turtų iš Rusijos susigrąžinimo 1918–1940 m. raidą ir problemas bei išskyrė tris aktyvesnius laikotarpius, kurie apėmė 1921–1922, 1926, 1927–1940 m. Jis teigė, kad susigrąžinti iš Rusijos Lietuvos kultūros turtus, tarp jų ir

Vilniaus senienų muziejaus bei Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos vertybes, trukdė šios pagrindinės priežastys: nepakankamai argumentuotai apibrėžta kultūros turtų restitucija 1920 m. Lietuvos ir Rusijos taikos ir 1926 m. Lietuvos su Rusija nepuolimo sutartyse bei Rusijos nenoras grąžinti Lietuvai vertybes, taip pat Lietuvos ir Lenkijos pretenzijos gauti tas pačias vertybes.

1920 m. Lietuvos ir Rusijos taikos sutartis, jos IX, X punktų nuostatos deklaravo tik išvežtų iš Lietuvos Pirmojo pasaulinio karo metu kultūros turtų sugrąžinimą bei nenumatė sankcijų dėl šalių prisiimtų įsipareigojimų nevykdymo, ginčų sprendimo mechanizmų. Rusijai spaudžiant, tokios Lietuvos kultūros turtų restitucijos teisės pateikimas, anot R. Klimavičius, liudijo tai, kad Rusija nepaisė tarptautinės teisės – „Paryžiaus taikos konferencijos aprobuotos nacionalinio kultūros paveldo integralumo išsaugojimo principo viršenybės“ [15, 106].

1921–1922 m. P. Galaunė mišrios Lietuvos su Rusijos derybų komisijos darbo metu ir apžvelgdamas tą darbą 1922–1923 m. žurnale „Mūsų žinynas“ priekaištavo Lietuvos valdžiai dėl abejingumo kultūros turtų restitucijos organizavimui, per mažo dėmesio ekspertų problemai, nekompetentingo asmens nusiuntimo į derybas Maskvoje [5]. Pabrėžė ir istorinių aplinkybių lemtas restitucijos derybų nutraukimo 1922 m. balandį priežastis: „Rusija, pakviesta į Genujos derybas ir palaužusi diplomatinę izoliaciją, jau nemanė vykdyti taikos sutarties su Lietuva“ [13, 90].

1921–1922 m. Lietuvos ir Rusijos derybų metu tebuvo sugrąžinta Lietuvai dalis per Pirmąjį pasaulinį karą išvežtų tikybos maldos namų varpų bei kai kurių įstaigų archyvai, o Vilniaus senienų muziejaus bei Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos vertybių nė viena neatgauta.

1926 m. sudarant Lietuvos ir Rusijos nepuolimo sutartį, Lietuva vėl suaktualino Lietuvos Metrikos, Vilniaus universiteto bibliotekos, Vilniaus senienų muziejaus ir kitų vertybių (ypač Vilniaus universiteto rektorius skeptro) sugrąžinimo klausimus. Buvo žadama grąžinti Lietuvai kai kuriuos per Pirmąjį pasaulinį karą išvežtus į Rusiją Lietuvos kultūros turtus. Tačiau, Lietuvai ratifikavus minėtą sutartį, kultūros vertybių atidavimo Lietuvai pozicijos pakito. Anot R. Klimavičiaus, dar vienas Lietuvos derybų su Rusija etapas dėl kultūros vertybių grąžinimo Lietuvai baigėsi be rezultatų, išskyrus atiduotus 45 varpus [15, 173].

1927–1940 m. Lietuvos kultūros vertybių susigrąžinimo problemos spręstos diplomatiniais būdais: tuo rūpinosi mokslininkai, istorikai, Užsienio reikalų ministerija bei Lietuvos pasiuntiniai Rusijoje, taip pat paveldu, istorija besidominčios įstaigos, organizacijos. Prioritetas teiktas archyvų, ypač Lietuvos Metrikos, atgavimui. 1929 m. Lietuvos pastangos suaktyvėjo, nes nerimauta dėl 1920 m. Lietuvos ir Rusijos taikos sutartyje nustatytų šalių įsipareigojimų senaties termino įsigaliojimo. Tuomet pirmą kartą pavyko susigrąžinti iš Maskvos istorijos archyvo Senųjų aktų saugyklos Kauno miesto senojo archyvo bylas ir kai kuriuos Vilniaus

centrinio archyvo dokumentus. Tuo rūpintis į Maskvą buvo siųstas istorikas, Kauno miesto muziejaus konservatorius Jonas Puzinas (1905–1978).

Teikus prioritetą Lietuvos archyvų atgavimui, nublanko interesai susigrąžinti Vilniaus senienų muziejaus bei Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos ir kitas muziejines vertybes. 1930 m. kovo 23 d. Lietuvos istorijos draugijos sudarytame išvežtų iš Lietuvos į Rusiją istorinių archyvų, kitų kultūros turtų sąrašė, kurį, matyt, rengė istorikai Konstantinas Jablonskis (1892–1960) ir Augustinas Janulaitis (1878–1950), buvo tik užsiminta apie Vilniaus senienų muziejaus bei Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos vertybių išvežimą į Rumiancevo muziejų, bet nenurodyta, kur tos vertybės buvo ketvirtąjį dešimtmetį. 1937 m. Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus vadovas P. Galaunė priminė Lietuvos švietimo ministerijai, kad rūpinantis susigrąžinti iš Rusijos archyvus bei Vilniaus universiteto rektorius skeptrą, reikėtų nepamiršti ir muziejinių vertybių [15, 187–189].

Tarybiniai metai

TSRS po Josifo Stalino mirties 1953 m. kovo 5 d. prasidėjus politiniam atšilimui ir buvus bendram paveldo fondui ir bendroms jo apsaugos nuostatoms, Tarybų Lietuvoje kilo iniciatyvų ieškoti išvežtų iš Lietuvos kultūros vertybių, esančių Rusijoje, kitose TSRS respublikose, ir jas susigrąžinti. Iniciatoriai buvo menininkai bei Vilniaus universiteto bibliotekos vadovas Levas Vladimirovas

(1912–1999), taip pat LTSR mokslų akademijos Istorijos institutas bei šiam institutui priklausiusio Istorijos-etnografijos muziejaus direktorius Vincas Žilėnas (1907–1982). Minėtasis institutas su muziejumi tęsė pirmąjį darbą: LTSR mokslų akademijos Istorijos instituto ir jo Istorijos muziejaus, kurie nuo 1941 m. siekė sudaryti visų kada nors išvežtų iš Vilniaus kultūros vertybių kartoteką ir išsiaiškinti jų buvimo vietas [10].

1953 m. spalio 23 d. Lietuvos dailininkų sąjunga ragino LTSR kultūros ministeriją rūpintis susigrąžinti Lietuvos kultūros vertybes. Nuo 1953 m. rudens iki 1954 m. vasaros vyko LTSR ir TSRS kultūros ministerijų susirašinėjimas. Tačiau pozityvių kultūros vertybių sugrąžinimo Lietuvai poslinkių nebuvo. 1956 m. pavasarį L. Vladimirovas atgaivino iniciatyvas. Buvo gautas RTFSR kultūros ministerijos sutikimas grąžinti Vilniaus universitetui 79 knygas iš Valstybinės Lenino bibliotekos ir 130 eksponatų iš Valstybinio istorijos muziejaus.

1956 m. birželio 3 d. LTSR mokslų akademijos Istorijos instituto mokslininkas archeologas Adolfas Tautavičius (1925–2006) atvežė sunkvežimiu medinėse dėžėse sukrautas 124 Vilniaus senienų muziejaus vertybes, atgautas iš Valstybinio istorijos muziejaus Maskvoje, į LTSR mokslų akademijos Istorijos-etnografijos muziejų [28]. Tai buvo 32 ant drobės aliejumi tapyti LDK didikų, Lenkijos karalių, Vilniaus universiteto mokslininkų portretai, 68 ginklai, ginkluotės dalys, 4 taurės su Tiškevičių ir Radvilų herbais, 20 tekstilės eksponatų, tarp

jų 6 dalys Slucko juostų, Trakų vaivadijos XVI–XVII a. vėliava [7].

1956 m. gegužės 23–birželio 1 d. A. Tautavičius, perimdamas Maskvoje minėtas Vilniaus senienų muziejaus vertybes iš Valstybinio istorijos muziejaus, ieškojo ir Vilniaus senienų muziejaus vertybių Valstybiniame A. S. Puškino vaizduojamosios dailės muziejuje. Jis pastebėjo, kad pastarojo muziejaus Grafikos skyriuje, su kurio tik maža dalimi rinkinių jam buvo leista susipažinti, buvo nemažai graviūrų, portretų iš Vilniaus senienų muziejaus. Jų priklausomybę liudijo išpausti antspaudėliai su įrašu „E. Tiškevičiaus nuosavybė“ bei dovanojimų įrašai. Šie A. Tautavičiaus atradimai praverė tolesnėms Vilniaus senienų muziejaus vertybių paieškoms, susigrąžinimo iniciatyvoms: kaip jau minėta, 1966 m. LTSR istorijos-etnografijos muziejus iš Valstybinio A. S. Puškino vaizduojamosios dailės muziejaus atgavo 158 Vilniaus senienų muziejaus grafikos eksponatus, o 1968 m. iš Valstybinio istorijos muziejaus tris Vilniaus senienų muziejaus istorinius eksponatus: vieną ginkluotės dalį – balną, ir dvi XVIII a. taurės – vieną su Vyčio ženklu, o kitą su Sapiegų giminės herbu.

A. Tautavičių domėtis išvežtomis Vilniaus senienų muziejaus vertybėmis, jų sugrąžinimu į Lietuvą paskatino P. Galaunė, kurio 1946–1948 m. organizuotų Vilniaus universitete muziejininkystės studijų paskaitų jis klausė, taip pat istorikas K. Jablonskis, kuris tarybiniais metais buvo jo mokslinio darbo vadovas, bei LTSR mokslų akademijos Istorijos instituto ir jo Istorijos muziejaus,

kuriame dirbo (1947–1950 m.) studijuo-
damas, minėti uždaviniai.

Atgavus Lietuvos
nepriklausomybę (po 1990 metų)

Po 1990 m. Lietuvos pastangas susigrąžinti iš Rusijos bei kitų šalių savo kultūros turtus rodo keli valstybiniai organizaciniai, instituciniai sprendimai, kurie neiškiria Vilniaus senienų muziejaus vertybių susigrąžinimo klausimo iš bendro Lietuvos kultūros turtų restitucijos konteksto. Iki 2009 m. metų nebuvo suformuluoti Lietuvos Respublikos ir Rusijos tarpvalstybiniai teisiniai susitarimai dėl Lietuvos kultūros turtų restitucijos.

Nuo 10-ojo dešimtmečio Lietuvos kultūros turtų restitucijos reikalus kuruoja Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija. 1990 m. prie jos padalinio – Kultūros paveldo departamento buvo sudaryta specialistų komisija. Jau pirmame šios komisijos posėdyje buvo numatyta įkurti specialų centrą Lietuvos kultūros turtų paieškoms ir susigrąžinimui organizuoti. Istorikas Antanas Tyla pabrėžė svarbiausią jo veiklos prioritetą: tiksliai žinoti, ką norima į Lietuvą susigrąžinti [19]. Po šios komisijos posėdžio kitą dieną Kultūros paveldo departamentas gavo iš Lietuvos nacionalinio muziejaus pažymą apie išvežtas į Rumiancevo muziejų Vilniaus senienų muziejaus vertybes. Joje nurodoma, kad tikimasi susigrąžinti 6636 lietuviškus pinigus ir lietuviškos tematikos medalius, 253 portretus, 512 istorinio turinio grafikos darbus, 85 raizinių lentas, 142 spaudus, 140 asignetų, 400 etnografinių daiktų, taip pat nenustatytą skaičių ginklų ir taikomojo

meno dalykų. Buvo pateiktas ir apytikslis Vilniaus senienų muziejaus paveikslų ir portretų, patekusių į Valstybinę istorijos muziejų Maskvoje, sąrašas [18]. Po poros mėnesių Lietuvos istorijos instituto istorikų Z. Kiaupos ir Jūratės Kiaupienės įteiktoje Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai apibendrintoje istorinėje pažymoje apie patirtas Lietuvos kultūros vertybių netektis TSRS ir carinės Rusijos laikais nenurodyta naujų duomenų apie išvežtų Vilniaus senienų muziejaus bei Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos vertybių skaičių ir pobūdį [14].

1991 m. spalio 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos kultūros turtų paieškų užsienyje organizavimo ir koordinavimo“ (galiojo iki 2004 m. lapkričio 23 d.), kuris įpareigojo pagrindines valstybines paveldo globos institucijas pateikti Kultūros ministerijai išvežtų, dingusių bei susigrąžintinų Lietuvos kultūros turtų sąrašus. Ši ministerija Lietuvos kultūros turtų paieškų užsienyje procesui koordinuoti sudarė 14 įgaliotinių tarybą, kurioje Lietuvos nacionalinio muziejaus interesams atstovavo šio muziejaus skyriaus vedėja B. Kulnytė [20]. Tačiau po pusantrų metų paaiškėjo, kad ne visi minėtos tarybos narių pradėti darbai baigti, „kadangi šiam darbui nebuvo suteiktas reikiamas valstybinis statusas“ [29]. 1996 m. sausį įkurtas specialus Kultūros vertybių paieškos skyrius Kultūros paveldo centre prie Kultūros vertybių apsaugos departamento. Buvo numatyta parengti kultūros vertybių paieškos ir susigrąžinimo programą. Tais

metais Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas vertė Lietuvos Respublikos vyriausybę pakelti kultūros vertybių paieškų ir susigrąžinimo organizavimą į aukštesnį lygį: sudaryti specialią komisiją, parengti kultūros vertybių paieškos ir integravimo į Lietuvos visuomeninį gyvenimą koncepciją ir programą. 2003 m. spalio 30 d. paskelbta Lietuvos kultūros vertybių, esančių užsienyje, paieškos ir integravimo į Lietuvos visuomeninį gyvenimą koncepcija grindžiama ne tik Lietuvos Respublikos įstatymais, bet ir tarptautiniais paveldo teisiniais dokumentais, kuriuos pripažįsta ir Lietuva, ir Rusija: tai UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija (Paryžius, 1970 m. lapkričio 14 d.) bei UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų (Roma, 1995 m. birželio 7–24 d., ratifikuota Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. sausio 14 d.). 2004 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijoje buvo įkurtas Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyrius. Jis kuruoja Lietuvos kultūros vertybių paieškos ir susigrąžinimo organizavimą. Šiais reikalais užsiima ir Valstybinė paveldo komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo. Šiame procese siekia dalyvauti ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. 2005 m. gegužės 18 d. pagal Lietuvos Respublikos diplomatinų atstovybių surinktą ir pateiktą informaciją apie Lietuvos kilnojamąjį ir nekilnojamąjį paveldą svetur sudarytame Lietuvos kultūros

paveldo objektų sąrašė, vardijant Rusijos Federacijoje esamus Lietuvos kultūros paveldo objektus, pirmuoju numeriu pažymėta Lietuvos Metrika, antruoju – Vilniaus universiteto rektoriaus skeptras, o Vilniaus senienų muziejus bei Vilniaus muziejus prie Vilniaus viešosios bibliotekos nėra paminėti, nors minimas (nr. 9) Juliaus Janonio muziejus Voroneže, kuriame nėra vertingų autentiškų eksponatų [1]. Tad prioritetų istorinė tradicija išlaikyta: Lietuvos Metrika ir Vilniaus universiteto rektoriaus skeptras buvo įrašyti pirmaisiais numeriais ir 1930 m. balandžio 12 d. Lietuvos Respublikos pasiuntinybės TSRS (Maskvoje) kultūros turtų grąžinimo memorandume. Tačiau šiame memorandume trečiuoju numeriu dar minėtas Vilniaus senienų muziejus.

2009–2012 m. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos programoje tarp specifinių Lietuvos diplomatinės uždavinių įtrauktas ir toks: dvišalių ir daugiašalių sutarčių pagrindu sugrąžinti į Lietuvą neteisėtai išvežtas iš jos kultūros, istorines vertybes [21]. Tinkamų teisinių kultūros turtų sugrąžinimo į Lietuvą pozicijų parengimas – Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės kompetencija. Tačiau kartu turi būti sprendžiama ir istoriko A. Tylos pabrėžta problema: tiksliai žinoti, kas išvežta, ką norime sugrąžinti.

Nuo 2010 m. Kultūros ministerijos Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyriaus tvarkomame elektroniniame užsienyje esančių Lietuvos kultūros vertybių sąvade pastebime, kad tų metų rugsėjo mėnesį yra

tik nekilnojamojo kultūros paveldo objektų sąrašai. Nedisponuojama Vilniaus senienų muziejaus bei Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos ir kitų susigrąžintinių kilnojamųjų kultūros vertybių tiksliais sąrašais, nors jų sudarymas – svarbus šio skyriaus uždavinys. Šio sąvado situacija liudija įdomų dalyką: žinome tuos kultūros paveldo objektus, kurie nėra restitucijos objektai, o tik su Lietuvos istorija susieto istorinio paveldo žinojimo, pažinimo, o tai, kas turi būti siekiama atgauti, – sunkiai sprendžiama problema. Šios problemos neišveikė nei minėtas skyrius, nei anksčiau (1990, 1992, 1996 m.) steigtos Lietuvos kultūros turtų paieškų svetur institucijos.

Nuo 1990 m. tinkamai nespėta ir kita svarbi Lietuvos kultūros turtų restitucijos problema: jos tarpvalstybinės sutartys. Apie Lietuvai aktualų jos kultūros turtų restitucijos reikalą neužsiminta 1991 m. liepos 29 d. sutartyje tarp Rusijos Tarybų Socialistinės Respublikos ir Lietuvos Respublikos dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų. Tad kai kurie dabartiniai Lietuvos politikai linkę prisiminti 1920 m. Lietuvos ir Rusijos taikos sutartį bei apeliuoti į dabartinės Rusijos geranoriškumą sugrąžinti Lietuvai vertybes.

2009 m. liepos 6 d. Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos kultūros ministerijų bendradarbiavimo susitarimo šešto straipsnio deklaravimas apie siekimą rasti „neteisėtai“ išvežtas kultūros vertybes ir apie „prisidėjimą“ prie jų grąžinimo, nurodo, kad tokios pozicijos turi būti konkretinamos kitų tarpvalstybinių teisinių reglamentų bei diplomatinių veiksmų. Žinoma, šis bendradar-

biavimo susitarimas bei Lietuvos ir Rusijos pripažinimas tų pačių tarptautinių paveldo teisės dokumentų, kuriuose deklaruojamos kultūros vertybių susigrąžinimo / atidavimo nuostatos, taip pat tarptautinės muziejų tarybos (ICOM), kuriai priklauso daugelis Lietuvos ir Rusijos muziejų, muziejininkų, rekomendacinio pobūdžio Muziejų etikos kodekso nuostatos apie kultūros vertybių grąžinimą ir nuosavybės teisės atkūrimą, žadina viltis kada nors atgauti iš Rusijos Vilniaus senienų muziejaus, Vilniaus muziejaus prie Vilniaus viešosios bibliotekos ir kitas kultūros vertybes. Tačiau būtina tinkamai teisiškai sutvarkyti Lietuvos kultūros vertybių apsaugos įstatymus, kurių nuostatos opiais vertybių nuosavybės teisės klausimais neprieštarautų tarptautinei paveldo teisei. Beje, teisininkai, vertindami Lietuvos Respublikos muziejų įstatymo (1995, redakcija 2003) 5 bei 8 straipsnių formuluotes, kurios nurodo, kad iki 1990 m. kovo 11 d. atitekusios muziejų fondai vertybės ankstesniems savininkams negrąžinamos, pažymi, kad Lietuvoje nėra teisiškai kompleksiškai sprendžiama kilnojamojo turto restitucijos problema, neparengtas naujas įstatymas [30].

Lietuvos nacionalinis muziejus anksčiau, negu buvo pasirašyta minėta Lietuvos ir Rusijos Federacijos kultūros ministerijų bendradarbiavimo sutartis, ėmė bendradarbiauti su Rusijos muziejais, kitomis paveldo saugyklomis, kurios turi lituanistinio paveldo. 2003 m. liepos 4 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje atidarytos parodos „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Rusija XIV–XVIII amžiuje“ didžioji dalis ekspoz-

natų buvo atvežta iš Maskvos: Valstybinio istorijos muziejaus, Kremliaus muziejaus, Rusijos valstybinio senųjų aktų archyvo. Taip pat eksponuotos vertybės iš Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Nacionalinės Martyno Mažvydo bei Lietuvos mokslų akademijos bibliotekų, iš paties Lietuvos nacionalinio muziejaus kai kurie istorinių asmenybių portretai, priklausę Vilniaus senienų muziejui [2]. 2009 m. rugsėjį surengta Lietuvos nacionalinio muziejaus paroda „Senoji Lietuva“, kuri supažindino su Rusijos etnografijos muziejaus lituanistikos rinkinio kai kuriais eksponatais, tarp kurių gali būti Vilniaus senienų muziejaus bei rinktų grafo E. Tiškevičiaus, liudija, kad Lietuvos nacionalinis muziejus, kaip Vilniaus senienų muziejaus paveldėtojas, siekia diplomatiškai plėtoti Vilniaus senienų muziejaus vertybių susigrąžinimo iš Rusijos opinią [44]. Tačiau Lietuvos nacionalinis muziejus nepajėgia įveikti Vilniaus senienų muziejaus vertybių identifikavimo problemos. Šio muziejaus vertybių aprašų, sąrašų lyginamasis tyrimas, pačių vertybių paieška, atpažinimas – sudėtingas reikalas, kurio sėkmė priklauso nuo daugelio aplinkybių ir veiksnių. D. Grimalauskaitė, gavusi Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos stipendiją, savaitę domėjosi Vilniaus senienų muziejaus numizmatikos vertybėmis Rusijos muziejuose, pabrėžė šių vertybių paieškų, identifikavimo sunkumus: vertybių aprašai neišsamūs, lakoniški, XX a. 7–8 dešimtmetyje Valstybinis istorijos mu-

ziejus Maskvoje, iš naujo inventorizuodamas numizmatikos vertybes, aprašuose nenurodė jų kilmės ir patekimo į muziejų aplinkybių [8, 37]. Lietuvos nacionalinio muziejaus muziejininkai dėl lėšų stokos ir savo pagrindinio darbo šiame muziejuje negali dirbti ilgai trunkančio Vilniaus senienų muziejaus vertybių paieškos, identifikavimo darbo Rusijos muziejuose, kitose paveldo saugyklose. Dėl minėtų veiksnių Lietuvos nacionalinis muziejus kol kas disponuoja apytiksliais išvežtųjų ir Rusijos muziejuose atsidūrusių Vilniaus senienų muziejaus vertybių duomenimis.

IŠVADOS

Išskirtinos kelios esminės Vilniaus senienų muziejaus vertybių susigrąžinimo / neatgavimo iš Rusijos problemos: per menkos Lietuvos pastangos susigrąžinti savo kultūros turtus, tarp jų ir Vilniaus senienų muziejaus vertybes; stinga 1918–1940 m. ir po 1990 m. tarpvalstybinių teisinių Lietuvos ir Rusijos susitarimų, kuriais būtų reglamentuotas sugrąžinimas Lietuvai įvairiu laiku išvežtų į Rusiją kultūros vertybių, tarp jų ir Vilniaus senienų muziejaus; nepakankamai aktyvios Lietuvos nacionalinio muziejaus vykdomos Vilniaus senienų muziejaus vertybių paieškos, identifikavimas, nes trūksta specialaus finansavimo ir specialistų.

Tai, kad į Tarybų Lietuvą grįžo 285 iš 10 000 išvežtų į Rumiancevo muziejų Vilniaus senienų muziejaus vertybių, lėmė bendra TSRS erdvė, ideologija ir politika.

NUORODOS

1. ADOMAVIČIUS, Šarūnas, LR Užsienio reikalų ministerijos sekretorius. *Raštas LR kultūros ministerijai nr.(05)-3-20154* [mašinėraštis]. 2005 07 01. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyrius, lap. 1–14.
2. BŪČYS, Žygyntas. Lietuvos valstybingumo liudijimai iš Rusijos saugyklų. Paroda „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Rusija XIV–XVIII amžiuje“. *Lietuvos muziejai*, 2003, nr. 2 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.museums.lt/zurnalas/bucys.htm>>.
3. GALAUNĖ, P. Kurių kultūros turtų esama Rusuos. *Lietuva*, 1920, lapkr. 24, nr. 257; lapkr. 25, nr. 258; GALAUNĖ, P. Lietuvos kultūros turtų likimas. *Mūsų žinynas*, 1922, t. III, nr. 9; 1923, t. IV, nr. 10, nr. 11.
4. GALAUNĖ, P. *Pranešimas Lietuvos Taikos sutarčiai su Rusija vykinti komisijos pirmininkui V. Kalniečiui* [rankraštis]. Kaunas, 1920 02 13. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 1–f. 224, lap. 91.
5. GALAUNĖ, P. *Raštas Lietuvos Švietimo ministerijos Bendrųjų reikalų departamento direktoriui L. Daukšai* [rankraštis]. Maskva, 1921 05 14. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 1–f. 224, lap. 57.
6. GALAUNĖ, P. *Виленский археологический музей* [mašinėraštis]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 1–f. 235, lap. 15, 24.
7. *Grąžinta iš Maskvos Valstybinio istorijos muziejaus 1956 m. birželio mėn.* [mašinėraštis]. Lietuvos nacionalinis muziejus, be archyvo signatūrų, lap. 1.
8. GRIMALAUSKAITĖ, Dalia. Senienų muziejaus numizmatikos rinkinio pėdsakai. Iš *Tarptautinė numizmatikos konferencija, skirta Lietuvos nacionalinio muziejaus 150-mečiui*: Vilnius, 2006. Vilnius: LNM, 2010, p. 1–41, 37.
9. ILGIEWICZ, Henryka. *Societates Academicae Vilnenses: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego popszednicy*. Warszawa, 2008, s. 406. ISBN 978-63-924311-4-5.
10. JABLONSKIS, Konstantinas. *Lietuvos mokslų akademijos Vilniaus Istorinis muziejus. Darbo planai* [mašinėraštis]. 1941 10 20. Lietuvos mokslų akademijos Mokslinis archyvas, f. 16, ap. 1, b. 37, lap. 1–5.
11. KERŠYTĖ, Nastazija. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų*: Lietuvos muziejų raida XVI–XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2003, p. 66, 86. ISBN 9955-415-29-0.
12. KERŠYTĖ, Nastazija. Vilniaus senienų muziejus ir Lietuvos nacionalinis muziejus: tradicijos ir pokyčiai. *Kultūrologija*, 2010, nr. 18, p. 203–210. ISSN 1822-2242, ISBN 978-9955-868-23-1.
13. KIAUPA, Zigmantas. *Lietuvos kultūros vertybių kelionės iki 1990 m.* Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 1–141, p. 83–86, 90, 105. ISBN 9955-699-43-4.
14. KIAUPA, Zigmas; KIAUPIENĖ, Jūratė. *Lietuvos kultūros vertybių nuostoliai santykiuojant su TSRS ir jos pirmąkart Rusijos imperija*: istorinė pažyma [mašinėraštis]. Vilnius, 1990 11 30. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyrius, lap. 21.
15. KLIMAVIČIUS, Raimundas. *Lietuvos kultūros vertybių repatriacijos problema ir jos sprendimas 1918–1940 metais*. Vilnius: Versus aureus, 2007, p. 106, 173, 187–189. ISBN 978-9955-34-14-02-8.
16. KŁOS, J. *Rachunek dla Okręgowej Rady Muzealnej w Wilnie* [mašinėraštis]. Wilno, dnia

8 sierpnia 1925 r. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 175, ap. 13, b. 258, lap. 7.

17. KULNYTĖ, Birutė. *Lietuvos nacionalinis muziejus* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.whoiswho.lt/1000 metu/images/presentations/9KYK22-014.pdf>>.

18. KULNYTĖ, Birutė. *Vilniaus senienų muziejus* [mašinėraštis]. 1990 09 27. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyrius, lap. 1–4.

19. *Kultūros paveldo departamento komisijos Lietuvos kultūros turtų paieškai užsienyje ir susigrąžinimui pasitarimo protokolas nr.1* [mašinėraštis]. 1990 09 26. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyrius, lap. 1–3.

20. KUOLYS, Darius, KŠM ministras. *Įsakymas nr. 217 Dėl Lietuvos kultūros turtų paieškų užsienyje įgaliotinių tarybos sudarymo* [mašinėraštis]. Vilnius, 1999 02 24. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyrius, lap. 1.

21. *Lietuvos Respublikos vyriausybės programa* [...], 2008-12-09 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. rugpiūčio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/popul2php?item_id=157>.

22. *LNM pažyma* [mašinėraštis]. 2009. Lietuvos nacionalinis muziejus, be archyvo signatūrų, lap. 1.

23. MATELSKI, Dariusz. *Problemy restytucji polskich dóbr kultury od czasów nowożytnych do współczesnych*. Poznań, 2003, s. 118. ISBN 83-89245-25-6.

24. MISIUS, Kazys. *Vilniaus senienų muziejaus suvalstybinimas ir dalies jo eksponatų išvežimas 1863–1869 metais*. *Kultūros paminklai*, 2000, t. 6, p. 24–39.

25. MIZERNIUK-ROTKIEWICZ, Natalia. *Muzeum starożytności w Wilnie*: historia i

rekonstrukcja zbiorów malarstwa i grafiki. Część 1–2. Warszawa, 2007. Praca doktorska [mašinėraštis, kopija], lap. 238 + 102, lap. 29, 45.

26. *Protokol I-ego posiedzenia Centralnei Rady Muzealnej w Wydziale Nauki*. W d. 28 i 29 kwietn. R. 1924 [mašinėraštis]. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 175, ap. 13, b. 262, lap. 51, 52.

27. *Sprawozdanie* [mašinėraštis]. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135, ap. 24, b. 14, lap. 8.

28. TAUTAVIČIUS, Adolfas. *1956 metų pavasarį*: atsiminimai [mašinėraštis]. Lietuvos nacionalinis muziejus, be archyvo signatūrų, lap. 1–4.

29. TRINKŪNAS, D., ministras. *Raštas nr. 76-06-120 Lietuvos Respublikos prezidentui, Lietuvos respublikos vyriausybei, Derybų su Rusijos Federacija Delegacijos vadovui* [mašinėraštis]. 1993 03 15. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyrius, lap. 1–2.

30. VAITKEVIČIUS, Tomas, LR Teisingumo ministerijos viceministras. *Raštas Ministro pirmininko tarnybai, LR Kultūros ministerijai, LR Finansų ministerijai* [mašinėraštis]. 2009 09. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyrius, lap. 1–3.

31. *Vilniaus universitetas. Zoologijos katedra. Muziejus* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zool.gf.vu.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=114&Itemid=87>.

32. БАТЮШКОВ, Помпей. *Его Превосход. В. А. Даукову* [rankraštis]. Вильна, 19 августа 1868 г. Архив Российской Государственной библиотеки, опись Но 1, ед. Хр. Но 85, л. 172.

33. *Выписка из каталога Отделения древностей Московскаго Публичнаго и Румянцев-*

скаго Музеев [mašīnraštis]. Москва. 1906, с. 107–124. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 1–f. 236, lap. 27–41.

34. ГЕДРИС, К. В *правление Румянцевскаго музея в Москве* [mašīnraštis]. Москва, 10 марта 1919 г. Архив Российской Государственной библиотеки, опись № 17, ед. Хр. 129, л. 28.

35. ГОРОДЕЦКИЙ, М. Н. Виленский музей древностей. *Исторический вестник*, 25 (С.-Петербург), 1886.

36. *Дневникъ заседаній комисіи для разбора, приведенія въ известность и надлежащій порядокъ предметовъ, находящихся въ Виленскомъ Музеуме древностей*. Вильно, 1865, с. 53–58.

37. ДОВГЯЛЛО, Дм. *Списъ ящиков съ обозначениемъ вложения въ каждомъ* [rankraštis]. Архив Российской Государственной библиотеки, опись № 17, ед. Хр. 129, л. 2–5.

38. *Дополнения к „Выписки из каталога Отделения древностей Московскаго Публичнаго и Румянцевскаго Музеев. – ХУ. Коллекции Виленскаго Музея“* [mašīnraštis]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 1–f. 236, lap. 43–47.

39. Императорский и Румянцевский Музей. *Въ Управление Виленской Публичной библиотеки и Музея* [mašīnraštis]. Москва, 1915

07 23. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 597, ap. 1, b. 3, lap. 51.

40. *Опись полскихъ монетамъ, медалемъ и ассигнаціямъ Мюнцъ Кабинета Виленскаго Музеума древностей* [rankraštis]. 11 июля 1868 г. Архив Российской Государственной библиотеки, опись № 1, ед. Хр. 85, л. 174–178.

41. *Отчетъ Московскаго и Румянцевскаго Музея за 1915 г.* Москва, 1917, с. 8.

42. РСФСР Народный комиссариат по просвещению Главное управление архивным делом. *В Румянцевский Музей* [mašīnraštis]. Москва, 14 мая 1919 г. Архив Российской Государственной библиотеки, опись № 17, ед. Хр. 129, л. 30.

43. *Списъ монет Виленскаго Музея* [rankraštis]. Архив Российской Государственной библиотеки, опись № 15, ед. Хр. 10, л. 1–4.

44. *Старая Литва*. Санкт-Петербург–Вильнюс, 2009, с. 11. ISBN 978-9955-415-98-5.

45. СТОЛЫПИН, А. Д. *Наука есть* [...] [rankraštis]. 1865 02 11. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 31–1387, lap. 1.

THE ISSUE OF THE RECOVERY OF THE COLLECTIONS OF THE VILNIUS MUSEUM OF ANTIQUITIES

NASTAZIJA KERŠYTĖ

Abstract

Since the beginning of the 20th century until now, there have been several key issues to indicate why the restitution from Russia to Lithuania of the Vilnius Museum of Antiquities (1855–1865) collections that were removed by Tsarist Russian authorities to the Moscow Rumyantsev museum in 1868, and perhaps also in 1914, with other valuable collections of the Vilnius Museum under the Vilnius Public Library (1867–1915), is irrecoverable, except for a small amount (286) of their total.

The positions regarding the restitution of Lithuanian cultural property, including that of the Vilnius Museum of Antiquities, from Russia is not always active enough and properly justified. Lithuania has no precise registers of the values removed from the Vilnius Museum of Antiquities to the Rumyantsev museum and other museums of Russia.

The data in the information published by Russians about the amount of the values removed from the Vilnius Museum of Antiquities are understated.

Lithuania, referring to the Peace Treaty with Russia (1920), conducted negotiations for the recovery of the Lithuanian cultural property removed to Russia. The expert negotiator Paulius Galaunė made significant additions to the *Vilnius museum collection* inventory which was published in the Antiquities Department of the Rumyantsev Museum inventory catalog in 1906.

The four, so far unpublished, registers of the values removed from the Vilnius Museum of Antiquities in 1868, sent to the Rumyantsev museum by Pompey Batiushkov, Curator of the

Vilnius Educational District reveal the scale of the removal – more than 10 000 items.

In the beginning of the third decade of the 20th century, negotiations between Lithuania and Russia on the return of values of the Vilnius Museum of Antiquities failed because of the unsuccessful Polish claim to receive them and of the desire of Russians to strengthen the global importance of the Rumyantsev museum by adding values from the Vilnius Museum of Antiquities.

In 1928, Poland received from the St. Petersburg Hermitage one item from the Vilnius Museum of Antiquities – a marble sculptural composition depicting Jadwiga with Jagiello – which after three years was transferred from Warsaw to the Polish Friends of Science Society in Vilnius (1907–1939). The Society declared that they were successors of the traditions of the Vilnius Museum of Antiquities and the Temporary Archaeology Commission, although the remains of the Vilnius Museum of Antiquities collections were inherited by the Museum of Archaeology (1921–1939) at Stefan Batory University, but not by the Society.

In Soviet times, the historical continuity of the Vilnius Museum of Antiquities collections inheritance became the main pretext for its return to Vilnius. In 1956, 1966 and 1968, 285 items were returned from Russia to the History and Ethnography Museum of the LSSR Academy of Science (1952–1963) and the Museum of History-Ethnography of the LSSR (1963–1990). These museums were proclaimed the successors of the Vilnius Museum of Antiquities.

ties. An important predestination of the return was the social-ideological cohesion of Soviet Lithuania and the USSR, heritage funds, as well as professional efforts of the scientist and museum curator Adolfas Tautavičius.

After 1990, Lithuania and Russia, like a number of other countries of the world, have accepted international agreements and guidelines recommended by the ICOM (International Council of Museums) Code of Professional Ethics which states the belonging of the collections to the locations where they were formed. However, overdue of the rest of Vilnius Museum of Antiquities collections for Lithuania warns that there must be legal intergovernmental agreements between Russia and Lithuania on the return of cultural property to Lithuania. There is a lack of an appropriate juridical position. The agreement between Russia and the Republic of Lithuania (29 07 1991) does not specify the return of cultural property from Russia to

Lithuania. The mutual Cooperation Agreement between the Ministries of Culture (06 07 2009) just appealed to the discovery of the cultural property illegally exported to the territory of another state.

According to the Lithuanian government decrees, programs, heritage laws, resolutions that refer to the issues of return of the cultural property to Lithuania, concrete recoveries from Russia have yet not been achieved.

The National Museum of Lithuania is interested to recover the collections of the Vilnius Museum of Antiquities from the Russian Federation. The Museum, which keeps about 1000 items from those collections, is the successor of the Vilnius Museum of Antiquities. These items are only the remains of the collection of the Vilnius Museum of Antiquities, which were left in Vilnius by the Tsarist Russian authorities, and include also 285 items returned from Soviet Russia.

Įteikta 2010 m. lapkričio mėn.